

שיעור יח: 'מכליא קרנא' - הלימודים בפסוקים

דף ג ע"א

תוכן:

- א. האם 'מכליא קרנא' נלמד מ"וביער" -רש"י
אם היה כתוב רק "ושילח" האם היה זה רק מכליא
שיטת רש"י
- ב. שיטת תוספות
- ג. יסוד מחלוקת רש"י ותוספות
שורש מחלוקתם - הלכה בשן או בכל המזיקים
תוספת קומה - הלכה במזיק או בנזק
הקושי בהסבר זה
- ד. סתירה ברש"י מ"ושילח" ברגל
דרך המהרש"א והעולה ממנה
דרך ר' יצחק אייזיק חבר והעולה ממנה
- ה. מהיכן לומדים שן למסקנה
איצטריך סד"א הנ"מ היכי דשלח שלוחי קמ"ל

מקורות

רש"י בד"ה "אידי ואידי"

תוספות בד"ה "והא"

רש"י בד"ה "מה רגל" בד"ה "איצטריך" ו"קמ"ל"

המהרש"א בד"ה "תוד"ה והא דמכליא"

תוספות בד"ה "דומיא" ובד"ה "איצטריך"

חידושי ר' יצחק אייזיק חבר כאן

א. האם 'מכליא קרנא' נלמד מ"וביער" - רש"י

אם היה כתוב רק "ושילח" האם היה זה רק מכליא

מבואר בגמרא שללא הפסוק "משלחי רגל השור והחמור" שמלמד ש"ושילח" זה הרגל, היינו אומרים שגם "ושילח" מלמד על שן כמו "וביער", אלא ש"ושילח" מחייב על שן דלא מכליא קרנא ואילו "וביער" על שן דמכליא קרנא.

מדוע?

שיטת רש"י

רש"י בד"ה "אידי ואידי" שואל: "ואי קשיא היכא מצי למימר אידי ואידי אשן הא דמכליא קרנא והא דלא דלא מכליא, ליכתוב חד להיכא דלא מכליא דליחייב וכ"ש היכא דכליא!" הקשה רש"י שכדי לדעת על שן דלא מכליא אין צורך בשני פסוקים, אלא שתכתוב התורה חד ונעמיד אותו על 'לא מכליא' ולא גילה רש"י את מי משני הפסוקים התורה תכתוב. ע"כ צ"ל שכוונתו לפסוק "ושילח", שהרי לגבי הפסוק "וביער" רש"י כבר אמר קודם לכן בתחילת אותו ד"ה: "וביער היינו היכא דמכליא קרנא, דמשמע וביער שמבער לגמרי" וא"כ לא הייתי חושב שזה קאי על לא מכליא וכך נראה ברע"א כאן.

רש"י תירץ את שאלתו: "תריץ אי מהאי קרא ה"א האי אתי להיכא דמכליא אבל לא מכליא לא...". היינו, לרש"י אם היה כתוב רק "ושילח" היינו מעמידים אותו דווקא על שן דמכליא קרנא משום תפסת מרובה לא תפסת, ורק זה שיש פסוק נוסף מלמד שחייב אף אם השן לא מכליא. ז"א, אם היה כתוב רק פסוק אחד בשן ולא משנה מהו, היינו תופסים מספק את החידוש המועט והיינו מחייבים רק בשן דמכליא קרנא.

וצ"ב, הרי רש"י אמר מיד קודם לכן בתחילת אותו ד"ה ש"וביער היינו היכא דמכליא קרנא, דמשמע וביער שמבער לגמרי" וא"כ המקור למכליא קרנא הוא הכתוב "וביער" שמשמעו מכליא ואם נכתוב "ושילח" מהיכ"ת לומר שזה דוקא מכליא? לכאורה דברי רש"י סותרים תחילתם את סופם.

ב. שיטת תוספות

והנה תוספות בד"ה "והא" ג"כ הקשו: "וא"ת ולכתוב רחמנא ושילח ולא בעי וביער" ותירצו: "וי"ל דהוה אמינא דוקא דשילח שלוחי כדלקמן". תירוץ תוספות שאם היה כתוב רק "ושילח" בשן, באמת היה חייב על שן דלא מכליא אלא שהיינו אומרים שחייב רק בשילח שלוחי, ודאי חולק על רש"י הנ"ל. לשיטת תוספות כאשר נכתב סתם פסוק שאינו מורה דוקא על מכליא קרנא כדוגמת הפסוק "וביער", הפסוק מלמד שחייב אף בלא מכליא קרנא שלא כרש"י שלדידו תפסת מרובה לא תפסת.

א"כ, לרש"י בסתם איננו מחייבים על שן דלא מכליא אא"כ יש פסוק נוסף שכתבתו בהכרח מלמדת לחייב ואילו לתוספות להיפך, בסתם אנו מחייבים על שן דלא מכליא אא"כ משמעות הפסוק היא דוקא על מכליא.

היכן נעוצה נקודת מחלוקתם?

ג. יסוד מחלוקת רש"י ותוספות

שורש מחלוקתם - הלכה בשן או בכל המזיקים

לכאורה הנידון שהרחבנו בו בשיעור שעבר, האם עניין מכליא קרנא שייך רק להלכות שן ולמזיק של שן שבמהותו הינו מכליא, או שהוא נושא כללי בהלכות נזיקין, עומד ג"כ ביסוד מחלוקת רש"י ותוספות כאן. אם לומדים את מכליא ממשמעות "וביער" הרי שאז זה עניין ייחודי לאב שן, אך אם רש"י אומר שגם אם לא כתוב "וביער" אלא "ושילח" גם אז היינו אומרים שזה רק במכליא קרנא, הרי שנראה שהנושא של מכליא הוא נושא כללי בהלכות מזיקים ולא דוקא בשן, אלא כדי להתחייב על מזיקים צריך מכליא.

א"כ, מרש"י זה נראה שעניין מכליא קרנא הוא הלכה בהלכות נזיקין באופן כללי וכמו שביארנו לעיל בהרחבה בשיטתו ושעל פיה תורץ משאלת תוספות.

הצד ברש"י לומר שחייב דוקא במכליא קרנא אף אם כתוב "ושילח" הוא כי זו סברא בהלכות מזיקים שחייב מזיק הוא רק במכליא, דאם לא כן לא נקרא הנזק הפסד ממון כי זה לא הפסד 'קרנא', לפי דרך הגר"ח ברש"י, או שלצורך חיוב נזק דרוש שיהיה איבוד החפץ ולא די בהפסד שוויו, לפי דרך הגרנ"ט.

אולם תוספות שתירצו על שאלת רש"י כאן שלא כמוהו ולדידם עניין מכליא כן תלוי

במשמעות המילה "וביער" מול "ושילח", לדידם אין זו סברא בכל המזיקים אלא בשן לבדה מכוח הפסוק וכפי שהתבאר בשיטתם בשיעור הקודם ושלכן השיגו על רש"י בעניין הערוגה.

וא"ת, הרי הבאנו שרש"י בתחילת הדיבור אמר שהחיוב של מכליא בנוי על משמעות "וביער" שמשמעו שמכלה לגמרי? לא קשה, דרש"י לעיל כתב את האמת, שאם ישנם שני פסוקים ואנו דנים מה נאמר בכל פסוק הרי שאנו אומרים ש"ושילח" זה לא מכליא ו"וביער" זה מכליא, אך עצם ההלכה של מכליא איננה בגלל "וביער" אלא זו סברא בכל המזיקים.

תוספת קומה - הלכה במזיק או בנזק

כפי שראינו בשיעור הקודם, מחלוקת זו בשאלה האם מכליא היא הלכה בשן דווקא או בכל המזיקים תוליד מחלוקת נוספת, שעל פיה התבארה מחלוקת רש"י ותוספות בשיעור הקודם בעניין ערוגה.

לשיטת תוספות מכליא ולא מכליא זהו שינוי במזיק, לפיהם נמצא שאם אנו מחייבים רק על שן דמכליא, הרינו מחדשים חידוש בשם 'שן' ואומרים שהאב 'שן' הוא רק מכליא ולא לא מכליא, וזה איננו יכולים לחדש אם אין פסוק מפורש שמורה כך. ממילא סתם פסוק שמחייב על שן ולא כתב שרק מכליא, מלמד שהאב שן כולל הכל, אא"כ הפסוק אומר "וביער" להורות שרק שן דמכליא יש עליה שם שן. לכן, כשהתורה כתבה את שם המזיק "ושילח" ואין בו שום רמז לכך ששן היא דווקא "שן דמכליא קרנא" אלא סתם "שן" מהיכ"ת לבוא ולומר הגדרת אב אחרת ממה שהתורה הגדירה.

אולם לשיטת רש"י אין לפנינו שאלה איזה מזיק זה שן, אלא עד כמה חייבנו על הנזק, כאן שייך מסברא לומר 'תפסת מרובה לא תפסת' ולחייב רק על המינימום, דעל השאלה כמה לחייב התורה לא ענתה אלא רק אמרה שמזיק כזה משלם וא"כ שייך לומר שנתפוס את המועט.

הקושי בהסבר זה

הגמרא בהמשך מבררת באותו אופן שביררה על שן, גם על האב רגל. הגמרא אומרת

שאם לא היה הכתוב מורה ש"וביער" זה השן היינו אומרים שגם הוא כ"ושילח" קאי ארגל, והא דאזיל ממילא והא דשלח שלוחי.

נראה מסתימת רש"י ותוספות לגבי חלק זה, שיבארו אותו כדרך שביארו את החלק המקביל בשן לעיל, ועל השאלה המקבילה שתישאל, מדוע יש צורך בשני פסוקים ללמד על רגל דאזלא ממילא יתרצו כמו שתירצו לעיל בשן, רש"י יתרץ שאם היה כתוב רק "וביער" היינו תופסים את המועט ומעמידים רק על רגל דשלחה שלוחי ואילו תוספות יתרצו שאמנם מוביער היינו לומדים על רגל דאזלא ממילא אבל היינו אומרים שבעינינו מכליא קרנא ברגל. נמצא שלרש"י בסתם איננו מחייבים על רגל דאזלא ממילא אא"כ יש פסוק נוסף שכתבתו בהכרח מלמדת לחייב ואילו לתוספות להיפך, בסתם אנו מחייבים על רגל דאזלא ממילא אא"כ משמעות הפסוק היא דווקא על שלחה שלוחי.

ואם נשאל כאן מה שורש מחלוקתם, הרי שכאן לא נוכל לבאר את מחלוקתם כדרך שביארנו במכליא קרנא בשן, שהרי ברור שרגל דאזלא ממילא ורגל דשלחה שלוחי אינם שני מזיקים שונים כדרך שביארנו בשן בתוספות.

ד. סתירה ברש"י מ"ושילח" ברגל

הגמרא ממשיכה ושואלת לאחר שהכתוב גילה ש"ושילח" זה רגל ולא שן, א"כ מעתה אין לנו לשון אלא רק את הפסוק "וביער" ומנין לנו שחייב על שן דלא מכליא קרנא ותירצה "דומיא דרגל" שחייב עליה אף בלא מכליא קרנא. מנין לגמרא שחייב על רגל דלא מכליא קרנא?

רש"י בד"ה "מה רגל" פירש: "דהא לא כתיב ביה וביער". דברי רש"י לכאורה סותרים את משנתו, שהרי ביאר לעיל שכשיש רק פסוק אחד ולא משנה מה כתוב בו משמע רק על מכליא קרנא המועט ואם היה כתוב בשן רק פסוק אחד יש להעמידו רק על מכליא קרנא וא"כ מדוע ברגל שיש רק פסוק אחד מעמידים על לא מכליא, בשלמא לתוספות שרק משמעות "וביער" גורמת שנעמיד על מכליא מובן שכן ברגל לא כתוב "וביער", אך לרש"י קשה.

דרך המהרש"א והעולה ממנה

המהרש"א כאן בד"ה "תודה" והא דמכליא" כותב שקושי זה גרם לתוספות שלא לבאר

לעיל כרש"י. והנה המהרש"א בתוך דבריו כתב סברא ליישב את רש"י: "היינו טעמא משום דכתיב בשן וביער וכאן ברגל שינה למכתב ושלח ללמדך דמיירי בדלא מכליא קרנא", היינו, רש"י ר"ל שמכיוון שברגל לא כתבה התורה "וביער" כדרך שכתבה בשן זה מלמד שהתורה רוצה לחלק ביניהם ולחייב ברגל יותר מבשן דהיינו בלא מכליא קרנא.

אלא שכתב המהרש"א שאין לפרש כך, שהרי אם הייתה התורה כותבת כשן לא היינו יודעים שחייב בכלל על רגל אלא היינו מעמידים את שניהם על שן.

לפי תירוץ המהרש"א (שדחאו) נמצא שכשרש"י אומר כאן שברגל חייב על לא מכליא קרנא משום של"כ "וביער" כוונתו היא לא מעצם מה שלא כתוב "וביער" אלא מזה שלא כתבה התורה "וביער" כמו שכתבה בשן ונראה לדייק כך מלשון רש"י שלא כתב באופן חיובי שחייב על לא מכליא מזה שכתבה התורה "ושילח" אלא כתב על דרך השלילה שלא כתבה "וביער". להנ"ל מובן היטב כי זה לבד אינה ראייה לרש"י, אלא רק מכך שלא כתבה "וביער" כמו בשן, מהשינוי רואים שהתורה רוצה לחייב ברגל יותר מבשן.

כמו"כ לפי ביאור המהרש"א רש"י מרוויח לתרץ את שאלת תוספות שהתקשו בד"ה "דומיא" מדוע ילפינן שן מרגל לחייב על לא מכליא קרנא ולא נלמד הפוך, רגל משן, ונפטור בשניהם על לא מכליא קרנא, ולהנ"ל ברור הדבר, שהרי לרש"י, זה שברגל חייבנו על לא מכליא קרנא - אי"ז בגלל שאין סיבה לומר שחייב דווקא במכליא, כתוס', אלא כי יש סיבה חיובית לומר שברגל יחויב בלא מכליא שזה מהשינוי בכתיבה משן כאמור, א"כ א"א לומר להיפך ולפטור.

דרך ר' יצחק אייזיק חבר והעולה ממנה

בחידושי ר' יצחק אייזיק חבר שנדפסו בסוף המסכת ביאר את רש"י באופן שונה: יש הבדל אם הפסוק "ושילח" נאמר על שן או נאמר על רגל. רק כשלומדים את "ושילח" כמוסב על שן יש לחלק בין מכליא, שזה דרך ההיזק של שן, לבין לא מכליא, מפני שסתם שן שאוכלת הרי היא מכלה, א"כ סתם שן היא מכליא, אך אם זה מוסב על רגל אין סברא לחלק ויש לראות בה חיוב גם על מכליא וגם על לא מכליא, כמו"כ לגבי "ושילח" ביחס למישלח שלוחי ואזלא ממילא. תכונת רגל היא מישלח שלוחי שהרי אין הנאה להיזקה וממילא אינה יוזמת בעצמה אלא הולכת כי מישוהו מוליך אותה, אולם בשן, שיש הנאה להיזקה הולכת מעצמה כדי להנות.

גם הרשב"א כאן אומר שסתם רגל לא מכליא, אז אם כתוב בתורה ב"ושילח" מזיק רגל, לא נהיר לומר שהתורה נתנה אותו לא בציור הרגיל של רגל, אולם בשן - מכליא זה הסתמא שלה.

עפי"ז מתבאר יפה למה רש"י בד"ה "איצטריך" ראה צורך להסביר מה זה שלח שלוחי וכתב "שלחה איהו בכונה לרעות בשדה חבירו" ולכאורה קצת תמוה למה דווקא כאן מצא רש"י צורך לבאר זאת בזמן שהמושג 'שלח שלוחי' כבר הוזכר קודם?

להנ"ל מובן. קודם לכן אמרה הגמרא זאת כשדיברה על רגל לבדה וב'רגל' עצם תכונת המזיק היא משלח שלוחי, משא"כ כאן שהגמרא באה לומר שהפסוק "ושילח" כולל גם שן ויהיה חייב רק בשלח שלוחי, התקשה רש"י למה בשן יש לגמרא צד שדווקא בשלח שלוחי, הרי אי"ז תכונת המזיק? לכן פירש שהו"א שיש גזה"כ שמצד אחריותו על הנזק צריך שהקשר שלו להזיק יהיה דווקא באופן של מישלח שלוחי, לכן מדגיש רש"י מה יש במישלח שלוחי כדי לחייבו יותר שזה לשלוח בכוונה לרעות בשדה אחר.

והנה גם לפי הסבר זה לא יהיה קשה על רש"י שאלת תוספות מדוע לא נימא איפכא ונפטור ברגל ובשן כאשר לא מכליא קרנא, שהרי ברגל אין סיבה לחלק בין מכליא ללא דאין מכליא קרנא מאפיין של המזיק כמו בשן.

ה. מהיכן לומדים שן למסקנה

איצטריך סד"א הנ"מ היכי דשלח שלוחי קמ"ל

יל"ע האם למסקנה לומדים שן מ"וביער" או מ"ושילח"?

המשמעות הפשוטה היא שלמסקנה גם שן נלמדת מ"ושילח" והפסוק "וביער" רק מלמד על אזלא ממילא בשן וברגל וכך אכן נראה שלמדו תוספות ד"ה "איצטריך" שכתבו שרק אם לא היה כתוב "ושילח" היינו צריכים ללמוד מ"כאשר יבער הגלל עד תומו" (וכבר תמה הט"ז בסימן שצא על הסמ"ע שם בס"ק א שלא הבין כיצד השו"ע שם למד רגל מ"ושילח" ולכן כתב להגיה בו).

אולם רש"י פירש בד"ה "קמ"ל": "וביער וכיון דנפקא לן שן דממילא מובער אתיא רגל וילפא מיניה". משמע ממנו שלמסקנה לומדים את שן מ"וביער" ולא מ"ושילח".

ויש לעיין מדוע רש"י מיאן לפרש כתוספות וכפשטות הגמרא.

בפשטות ניתן לומר שכנראה למד זאת מכך שהברייתא כותבת ש"וביער" זו השן.

אולם בנוסף נראה שרש"י לשיטתו לא יכל ללמוד ש"ושילח" מלמד על רגל ושן ואילו "וביער" בא לגלות רק על אזלא ממילא שהרי סובר ששן אין תכונתה מישלח שלוחי כמו שראינו לעיל שביאר ר' יצחק אייזיק חבר, לכן אם "ביער" נכתב רק כדי לגלות על 'אזיל ממילא' היינו אומרים שזה נכון דווקא לשן, אבל רגל שתכונת המזיק שלה למישלח שלוחי אולי תהיה חייבת רק באופן זה ולא עליה בא לגלות "וביער" ולכן פירש שהפסוק "וביער" מלמד על שן וכעת רגל יליף משן.

